

нинішнього ХХІ століття мені випало майже півтора десятиліття очолювати Національний культурний центр України в Москві, тому мав унікальну змогу пересвідчитися в сучасній живучості Кюстінових свідчень. Унікальним доказом історичної правоти французького маркіза є те, що його книга й через майже два століття залишається найпопулярнішим твором про Росію і буквально розібрана на цитати й афоризми — навів їх чимало.

На мій погляд, особливо вражає такий обвинувачувально-тотальний висновок Астольфа де Кюстіна:

«Провидіння встановило страшну, таємничу, кругову поруку провинностей і заслуг між урядами та підданими, й рано чи пізно в історії суспільства настає час, коли державу судять, ухвалюють її вирок і карають, як і окрему людину».

Хіба це не звучить нині пророче?! Втім, як і все, процитоване з книги Астольфа де Кюстіна...

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Твори : у 50 т. Т. 3. Львів : Світ, 2005. 792 с.
2. Грушевський М. Твори : у 50 т. Т. 4. Кн. 1. Львів : Світ, 2007. 432 с.
3. Кюстін Астольф де. Правда про Росію: подорожній щоденник. Київ : Ярославів Вал, Український письменник, 2009. 242 с.
4. Огієнко І. Українська культура : коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 2001. 272 с.

Міхно О. П.,

*доктор педагогічних наук,
директор Педагогічного музею України,
провідний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського,
amihno@ukr.net*

ПЕРСОНАЛІ ЗАРУБІЖНИХ ОСВІТЯН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ БІОГРАФІСТИЦІ

Акцентовано, що європеїзація держави, зокрема освітньої сфери, передбачає переорієнтацію на європейські норми та стандарти. Аргументовано, що процесу європеїзації освіти сприятиме знання персоніфікованого досвіду зарубіжних педагогів. *Доведено, що в сучасній українській педагогічній біографістиці персоналії зарубіжних освітян представлені досить широко завдяки діяльності науковців Педагогічного музею України і Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, які на своїх вебресурсах послідовно й систематично поширюють біографічне знання.*

Ключові слова: педагогічна біографістика, зарубіжні педагоги, Педагогічний

музей України, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського, вебресурси.

Abstract. It is emphasised that the Europeanisation of the state, in particular the educational sphere, involves a reorientation towards European norms and standards. It is argued that the process of Europeanisation of education will be facilitated by knowledge of the personalised experience of foreign educators. It is proved that in modern Ukrainian pedagogical biography, the personalities of foreign educators are represented quite widely due to the activities of scientists of the Pedagogical Museum of Ukraine and the V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, who consistently and systematically spread biographical knowledge on their web resources.

Key words: pedagogical biography, foreign educators, Pedagogical Museum of Ukraine, V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, web resources

Україна впродовж багатьох століть розвивається як частина європейської спільноти, що й визначає та спрямовує євроінтеграційні процеси в сучасному українському суспільстві. З початком 24 лютого 2022 р. повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України, українці показали, що готові захищати незалежність своєї держави і безпеку всієї Європи. Наданий Україні 23 червня 2022 р. статус кандидата на вступ до Європейського Союзу став черговим кроком на шляху євроінтеграції, який передбачає оновлення відповідно до європейських практик усіх аспектів суспільного життя: політичних, економічних, соціальних, культурних.

В умовах розбудови національної системи освіти як складової європейського та світового освітньо-наукового простору зростає суспільний запит на історико-біографічну інформацію, зокрема про життя і діяльність зарубіжних педагогів. Історія української освіти свідчить, що поступ української педагогіки забезпечували як продукування власних ідей, так і творче осмислення спадщини зарубіжних педагогів через вивчення їх життєвого та творчого шляху. В цьому процесі особливе місце посідає Софія Русова, яка однією з перших в українській педагогічній біографістиці зверталася до життєписів і аналізу спадщини Жана-Жака Руссо, Рабіндраната Тагора, Жан-Овіда Декролі, Марії Монтесорі, Вільгельма Рейна та ін. В радянський період значний внесок в українську педагогічну біографістику зробив Микола Даденков, який у підручнику «Історія педагогіки» (1947) висвітлює освітню діяльність і педагогічні погляди таких зарубіжних учених і просвітителів, як Франсуа Рабле, Мішель Монтень, Еразм Роттердамський, Томас Мор, Фресіс Бекон, Рене Декарт, Ян Амос Коменський та ін. Однак цей підручник був рідкісним винятком, оскільки в радянську добу українські вчені були позбавлені можливості досліджувати зарубіжну освіту й зокрема життєписи зарубіжних педагогів через монополізацію цієї галузі російськими вченими, які «в душі

радянських ідеологем піддавали безапеляційній критиці більшість представників зарубіжної педагогіки як «апологетів буржуазії» та проповідників «реакційних», «антинаукових» теорій, які суперечили канонізованій марксистсько-ленінській педагогіці» [5, с. 388]. З відновленням незалежності України у 1991 р. українські дослідники активно вивчають історію зарубіжної освіти, тож у таких виданнях, як «Український педагогічний словник» С. Гончаренка (1997) [2], «Енциклопедія освіти» (2021) [3] та ін. персоналії зарубіжних педагогів представлені досить повно.

В сучасному освітньо-науковому просторі України персоналії зарубіжних освітян представлені на електронних ресурсах Педагогічного музею України і Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського – провідних інституцій зі збереження та вивчення педагогічної спадщини.

Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського розробляють фахівці бібліотеки в межах наукових досліджень (2008–2014 рр. – керівник П. Рогова, із 2015 р. – Л. Березівська). Постать педагога на ресурсі розкривається шляхом представлення текстової та візуальної інформації у розділах «Біографія», «Бібліографія публікацій», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Вшанування пам'яті», що дає користувачеві можливість скласти повне уявлення про життєвий і творчий шлях педагога [1]. Станом на 2023 рік на ресурсі представлені 19 персоналій зарубіжних педагогів: Йоганн Фрідріх Герbart (Johann Friedrich Herbart; 1776–1841), німецький педагог-теоретик, Людвіг Гурліт (Ludwig Gurlitt; 1855–1931), німецький педагог-реформатор, Жан-Овід Декролі (Jean-Ovide Decroly; 1871–1932), бельгійський психоневролог і педагог, Фрідріх Дістервег (Friedrich Diesterweg; 1790–1866), німецький педагог, Фрідріх Діттеc (Friedrich Dittes; 1829–1896) німецький педагог, Джон Дьюї (John Dewey; 1859–1952), американський педагог, реформатор освіти і основоположник філософії прагматизму, Роберт Зейдель (Robert Seidel; 1850–1933) швейцарський педагог, один з перших теоретиків трудової школи, Януш Корчак (Генрік Гольдшміт) (Janusz Korczak (Henryk Goldszmit); 1878–1942), польський журналіст, письменник і педагог, Шарль-Мішель де Л'єпе (Charles-Michel de L'Épée; 1712–1789), французький священник, один із основоположників сурдопедагогіки, Георг Кершенштейнер (Georg Kerschensteiner; 1854–1932), німецький педагог-реформатор, методист, організатор народної освіти, теоретик громадянського виховання й трудової школи, Ян Амос Коменський (Jan Amos Komensky; 1592–1670), чеський педагог-гуманіст, мислитель, основоположник нової прогресивної педагогічної системи, Едуард Клапаред (Édouard Claparède; 1873-1940), швейцарський психолог, педагог, Вільгельм Лай (Wilhelm Lay; 1862–1926), німецький педагог, теоретик експериментальної педагогіки, Хорас Манн (Horace Mann; 1796–1859),

американський педагог, Ернст Мейман (Ernst Meumann; 1862–1915), німецький педагог, психолог, один із засновників експериментальної педагогіки та педагогічної психології, Марія Монтесорі (Maria Montessori; 1870–1952), італійська педагогиня, Фрідріх Фребель (Friedrich Fröbel; 1782–1852), німецький педагог, теоретик дошкільного виховання, Селестен Френе (Célestin Freinet; 1896–1966), французький педагог, Генріх Шарельман (Heinrich Scharrelmann; 1871–1940), німецький педагог-реформатор.

Педагогічний музей України представляє зарубіжних педагогів у онлайн-проекті «Педагогічний календар», який реалізується з 2019 року на сайті музею та в соціальних мережах Фейсбук та Інстаграм шляхом публікації біографічних дописів про педагогів-ювілярів. У 2022 році кожен допис проєкту, присвячений зарубіжному ювіляру, розпочинався зі слів вдячності партнерам нашої держави, тим, хто став поруч з Україною у протистоянні російській агресії. Основний елемент проєкту «Педагогічний календар» – графічний макет, де розміщено логотип музею, фото ювіляра та коротку інформацію: ім'я і прізвище, роки життя та ювілейну дату. В тексті, який додається до графічного макета, більш детально подається інформація про внесок ювіляра у розвиток освіти. Особливістю контенту проєкту є те, що серед персоналій не лише педагоги, а й письменники та науковці, які зробили внесок у розвиток освіти і виховання. В 2022 р. у межах реалізації проєкту було опубліковано 18 біографічних дописів до ювілеїв таких зарубіжних освітян: Карла Роджерса (Carl Rogers; 1902–1987), американського психолога, одного із лідерів гуманістичної психології, Вільяма Джеймса (William James; 1842–1910), американського психолога і філософа, одного із найвидатніших представників прагматизму, Едуарда Сегена (Edouard Séguin; 1812–1880), французького і американського лікаря, педагога, одного із фундаторів олігофренопедагогіки, Едмона Демолена (Edmond Demolins; 1852–1907), французького історика, соціолога, педагога, Льюїса Керролла (Lewis Carroll; 1832–1898), англійського письменника, Томаса Едісона (Thomas Edison; 1847–1931), американського винахідника в галузі електротехніки, Френсіса Гальтона (Francis Galton; 1822–1911), англійського психолога і антрополога, Рудольфа Гокленіуса (Rudolf Goclenius; 1547–1628), німецького філософа і психолога, Яна Амоса Коменського (Jan Amos Komenský; 1592–1670), чеського теолога, мислителя, педагога, Мелані Кляйн (Melanie Klein; 1882–1960), британської психоаналітикині, однієї з фундаторів дитячого психоаналізу, Ніколаса Батлера (Nicholas Butler; 1862–1947), американського педагога, Фрідріха Фребеля (Friedrich Fröbel; 1782–1852), німецького педагога, теоретика дошкільного виховання, творця поняття «дитячий садок», Йоганна Фіхте (Johann Fichte; 1762–1814), німецького філософа, Антонія Добровольського (Antoni Dobrowolski; 1872–1954), польського геофізика, метеоролога, педагога, Вільгельма Лая (Wilhelm Lay; 1862–1926), німецького педагога, теоретика

експериментальної педагогіки, Мірослава Тирша (Miroslav Tyrš; 1832–1884), чеського митця, педагога, Мігеля де Сервантеса (Miguel de Cervantes; 1547–1616), іспанського письменника, Бенедикта Спінози (Benedictus de Spinoza; 1632–1677), нідерландського філософа, Шарля-Мішеля де Л'Епе (Charles-Michel de L'Épée, 1712–1789), французького сурдопедагога [4].

У 2023 році у проєкті «Педагогічний календар 2023» буде представлено 11 персоналій зарубіжних освітян: Карл Ясперс (Karl Jaspers; 1883–1969) німецький філософ і психіатр, один із творців екзистенціалізму, Едуард Клапаред (Édouard Claparède; 1873–1940), швейцарський лікар-невролог, психолог, один із піонерів дитячої психології, педагог, Томас Джефферсон (Thomas Jefferson; 1743–1826), 3-й президент і один із засновників США, політичний діяч, дипломат, філософ, національний герой США, Гуго Мюнстерберг (Hugo Münsterberg; 1863–1916), німецько-американський психолог, один із основоположників психотехніки, Джордж Орвелл (George Orwell; 1903–1950), англійський письменник, Ян Коллар (Jan Kollar; 1793–1852), словацький політик, поет, етнограф, філософ, педагог, Дені Дідро (Denis Diderot, 1713–1784), французький філософ та енциклопедист епохи Просвітництва, Вільгельм Дільтей (Wilhelm Dilthey; 1833–1911), німецький історик культури, представник філософії життя, літературознавець, Пранас Машьотас (Pranas Mašiotas; 1863-1940), литовський педагог, дитячий письменник, Адам Міцкевич (Adam Mickiewicz; 1798–1855), польський поет, діяч національно-визвольного руху Польщі, Карл Вандер (Karl Wander; 1803–1879), німецький педагог.

Подаємо приклад допису до 280-річчя Томаса Джефферсона:

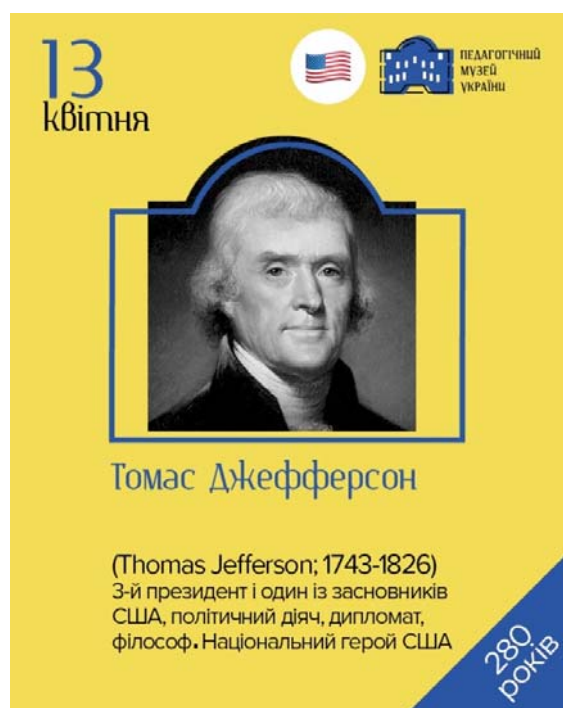

Рис. 1. Графічний макет онлайн-проєкту «Педагогічний календар»

«#ПедагогічнийКалендар2023

Дякуємо США за підтримку та допомогу!

We thank the USA for its support and assistance!

Томас Джефферсон народився 13 квітня 1743 в Шедвеллі (Вірджинія). Отримав юридичну освіту і у віці 26-років був обраний депутатом Вірджинської законодавчої асамблеї. У 1779–1781 – губернатор штату Вірджинія. Джефферсон – автор проекту Декларації незалежності 1776, президент США в 1801–1809.

Рушійною силою прогресу суспільства Джефферсон вважав систему суспільної освіти. Вирішальну роль у розвитку освіти відводив загальноосвітній школі, яка має бути загальною, безоплатною, світською та обов'язковою для всіх. У «Біллі про загальне поширення знань» (1779) відображені погляди Джефферсона на освіту.

Він запропонував триступеневу систему шкіл: у трирічних безоплатних початкових школах учні мали, крім читання, письма й арифметики, оволодівати ремеслами; у школах другого ступеня, які також мали утримуватися коштом держави, для найбільш здібних пропонувалося встановити особливу стипендію, а потім, під час трирічного навчання, виділити приблизно третину з них для подальшої освіти, надавши можливості вдосконалення в обраній спеціальності.

1814 Джефферсон розробив новий проєкт системи освіти, що передбачав після закінчення початкової школи вступ до так званої загальної школи (другий ступінь навчання), яка має 2 відділення: одне для тих, хто виявляє схильність до заняття сільським господарством і ремеслом, інше - для тих, хто схильний до глибокого вивчення наук і продовження освіти у вишах.

Серед шкільних предметів виділяв історію, бо вважав, що знання основних історичних фактів допоможе розібратися у вчинках людей, розпізнати небезпеку політичного честолюбства. Вважав вивчення іноземних мов корисним для тренування пам'яті. Радив опановувати мови у віці від 8 до 15–16 років, причому особливу увагу пропонував звертати на практику розмовної мови. Займався проблемами морального виховання, мріяв, щоб молоді люди виховували в собі чесність, правдивість, давав поради, як виховувати в дітей шанобливість і повагу до старших, поміркованість, працьовитість, гуманність тощо.

Великого значення надавав позашкільній освіті. За його участі в штаті Вірджинія було створено першу публічну бібліотеку. 1819 було затверджено запропонований Джефферсоном план організації Вірджинського університету як світського навчального закладу. Джефферсон взяв активну участь у складанні навчального плану для університету, у доборі перших професорів, написав для нього один із підручників; брав участь у розробленні архітектурного проєкту університетських будівель. Джефферсон був першим ректором Вірджинського університету (з 1825).

Твердо вірячи, що «свобода – природжена донька науки», Джефферсон постійно дбав про поліпшення сфери освіти в США. Просвітницькі ідеї Джефферсона знайшли відображення в його праці «Нотатки про Вірджинію» (1782). У 77-річному віці Джефферсон почав писати «Життєпис», в якому намагався осмислити власне життя. Помер 4 липня 1826 в Шарлотсвіллі.

Таким чином, у сучасній українській педагогічній біографістиці персоналії

зарубіжних освітян представлені досить широко завдяки діяльності науковців Педагогічного музею України і Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, які на своїх вебресурсах послідовно й систематично поширюють біографічне знання у процесі здійснення своїх соціальних функцій – інформаційної та культурно-освітньої. Підсумовуючи, зазначимо, що європеїзація держави, зокрема освітньої сфери, передбачає переорієнтацію на європейські норми та стандарти. Сприятиме цьому процесу, на нашу думку, й знання персоніфікованого історико-педагогічного досвіду, що є актуальним напрямом досліджень сучасної української педагогічної біографістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська, Л.Д. & Деревянко, Т.М. (2020). Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: видатні педагоги-ювіляри». Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(1), 1-3. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-4>
2. Гончаренко, С. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь.
3. Енциклопедія освіти. (2021). Київ: Юрінком Інтер.
4. Міхно, О. (2022). Міжнародна діяльність Педагогічного музею України в умовах воєнного стану. Музейна педагогіка в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародного круглого столу, м. Київ, 26 травня 2022 р. / за наук. ред. С.О. Довгого. Київ. С. 93-97. <https://cutt.ly/wNnRDmC>
5. Розман, І. (2020). Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ - початок ХХІ століття). Ужгород.

**Найдьонова Л. А.,
Найдьонов М. І.,
Григоровська Л. В.,**

*Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
Державний університет інфраструктури та технологій
Інститут рефлексивних досліджень і спеціалізації ІРІС*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПІДТРИМКИ ТОТАЛІТАРИЗМУ АБО ЩО НЕ ТАК СТАЄТЬСЯ З ПСИХІКОЮ ПІД ВПЛИВОМ РАШИСТСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ: ГРУП-РЕФЛЕКСИВНА КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У контексті війни і повоєнного відновлення деокупованих громад розглядаються психологічні механізми впливу рашистської пропаганди на психіку людини. На конкретних прикладах розглянуто, як саме впливає освіта, інтегрована до пропагандистської машини тоталітаризму. Пропонується поняття ФАТ-технології для позначення психологічних механізмів, які використовуються тоталітарною державою, тоталітаризм розглянуто як злорякисну соціальну патологію пригнічення суб'єктності. Пропонується концепція інформаційно-психологічної реабілітації, основою якої є відновлення групової суб'єктності у